

JUHÁSZ GÉZA:

VÖRÖSMARTY NOVELLÁI

A szent szövetség kora éhhalállal köszönt a „magyar Kanaán“-ra: a birto-
kos nemességben pedig a gyarmati elnyomás szítja föl a közéletlenséget.
Kezd fokozódni a fogékonyság a haladás iránt, győznek a nyelvújítók. Pest
szellemi központtá válik, s a cenzúra nem képes többé meggátolni az irodalom
kibontakozását. Indul néhány almanach, folyóirat, szépirodalmi melléklet,
divatlap. Aki szeretne tájékozódni, már novellákat is óhajt, a változó világ
mennél sokoldalúbb ábrázolását. Csakhogy írónk egyelőre még a csekély kere-
teket sem bírják megtölteni: 1818 és 1835 közt mindössze 142 elbeszélés jelenik
meg, tehát nyolc sem jut egy esztendőre. Pedig majdnem minden számottevő
írónk, költőnk igyekszik a hiányon segíteni. Legkivált a szerkesztőknek fő a
fejük. Kisfaludy Károly után Vörösmarty sem kerülheti el, hogy meg ne
próbálja az erejét az új műfajban. Alig veszi át a Tudományos Gyűjtemény
szerkesztőségét, már a következő 1829. évben közreadja első novelláját.

Hat elbeszélést írt összesen. A két elsőt még álnéven. A többit az Athe-
naeum indulása évében, 1837-ben adta ki. Valószínűnek látszik tehát Gyulai
Pálnak az a nézete, hogy csupán „szerkesztői szorultságok“ ösztökélték novella-
írásra. Igaz, Gyulai azt is megállapítja, hogy Vörösmarty „nem közönséges
úton járt s beszéleyeit nem akkori beszéleyeink hatása alatt írta“ (Vörösmarty
Minden Munkái Pest, 1863. X. k. 180. l.). Mégis a felszabadulás előtt kevés szó
esett ezekről a művekről, s nem is egészen ok nélkül. Az egykorú naptárak
újnyomatták ugyan a népi tartalmúakat, de a kortársi kritika nem lelkesed-
ett értük; a későbbi polgári irodalomtörténetírás meg éppen mindent elköve-
tett, hogy elterelje róluk a figyelmet. Nem került sor rájuk, fontosabb tisz-
táznivalók miatt, a mult év újraértékelő Vörösmarty-tanulmányaiban sem.
Nagyjából mindmáig úgy élnek a köztudatban, hogy bizarr mesék, valószínű-
len alakokkal, légből kapott bonyodalommal. Egyedül Turóczi Trostler József
méltányolta bennük a „korai magyar realizmus“ megszólalását; de ő is főleg
az álomfantasztikum lélektani igazságát elemezte széles tárgy történeti appa-
rátusú bevezetésében (*Vörösmarty mesenovellái*, Új Könyvtár 18. sz.), már a
felszabadulás után. Máig tisztázatlan, miben áll és milyen fokú tulajdonkép
ez a „realizmus“. A kérdés megérdemli a vizsgálatot, hiszen a valóságábrázo-
lás mélységétől függ a novellák értéke. Még ha az derülne ki, hogy jelentékte-
len alkotásokról van szó, magáért a költőért sem lesz ez az újramérés
fölösleges.

1.

Mikor az első novelláját kiadja (Pata álnéven), az olvasók még eposzírónak tartják Vörösmartyt. „Nincs kedvem, sem időm mindennapi dolgokat írni“
— fogalmazta meg művészi szándékát. Kétségtelen, hogy a Dél-sziget, Tündér-
völgy és Rom álmodója novelláiban sem tagadja meg romantikus mivoltát,
könnyen átlebben a képzelet birodalmába, s nemcsak meséit árasztja tele cso-
dákkal, hanem ha társadalmi, vagy történeti tárgyat választ, akkor is haj-

szolja a meglepőt, a rendkívülit, akár nevetséges hatásra törekszik, akár borzalmasra. Hogy idáig hűvösen ítélték meg novelláit, annak főképp az a magyarázata, hogy a prózával szemben fokozott a valóságigényünk. A próza hamarabb megmutatja a tehetség fonákját, mint a vers, amelynek megvesztegető zenéje engedékenyebben átcsábít bennünket az irrealitásba. Vörösmarty fogyatkozásai is gyorsan kiütözköznek novelláiból: mind egyoldalú jellemzés-módja, mind valószínűtlen cselekvényfejlesztése, mind pedig laza, rögtönzött szerkezete. A próza összehasonlíthatatlanul szélesebb fölületen érintkezik a „mindennapi“ dolgokkal, könnyebben elárulja a hibát. Másfelől azonban épp ez a szakadatlan érintkezés a valósággal teszi kikerülhetetlenné, hogy a novella-író szinte lépten-nyomon vallani kénytelen arról, milyennek ismeri az életet. Még ha mesét költ, ha történelmi tárgyat választ is: osztálya szempontját tükrözi, saját kora társadalmát. Itt lehet és itt kell keresnünk Vörösmarty novelláiban is a reális elemeket. Milyennek ismerte a reformkor Magyarországot, azokat a termelési viszonyokat, amelyeknek felépítményeképpen formálta ki költszete ezeregyéjszakáját, arra vonatkozóan éppen prózai elbeszéléseiben kapunk legtöbb fölvilágosítást.

Fokozza novellái jelentőségét, hogy viszonylag nagy teret juttat bennük a dolgozók ábrázolásának. Nem mintha alakjait, helyzeteit tipikusoknak tekinthetnők, — hiszen mondtuk, hogy mint romantikus mennyire a szokatlanra, meglepőre törekszik. De a realizmus nem is tiltja meg, sőt legfejlettebb foka, a szocialista realizmus egyenesen megköveteli a képzelet szárnyalását. Vörösmartytól ugyan szó sincs fejlett realizmusról, azonban a fantázia az ő novelláiban is számtalan olyan helyzetet teremt, amelyek éppen túlzásaik által kivételes élességgel leplezik le kora társadalmának bűneit. Látjuk majd, hogyha nem is remekművek az elbeszélései, nem méltatlanok hozzá mondanivalójukban sem, ami pedig a megformálást illeti, vetekszenek nemzedéke legjava novelláival.

Kortársai nagyrészt a középkori dicsőséget rajzolták, nemesházi idillekkel szórakoztattak, vagy ha már a „nép“ érdekelte őket, egy-egy regényes betyár lovagias kalandjával ejtették ámulatba olvasóikat. Külföldre is örömet mentek tárgyért. Főképp azonban a víg novella vonzotta őket. Van a romanticizmus nagyjaiban törekvés az irónikus fölényre, a szatirikus leleplezésre; már Kisfaludy Károly sikerrel kísérletezett ezen a téren, nem kímélve tulajdon osztályát sem, a mindinkább eltehetetlenedő, elmaradó nemességét. Vörösmartyt, az ünnepélyes, kissé elégikus zenéjű eposzok, a patetikus tragédiák költőjét vonzotta az élet komikus oldala is, amint erről nem egy bűbajos remeke tanúsodik. Még 1837-re nem jutott el a nemesség irónikus festéséig: saját osztálya gúnyos bemutatására nem vállalkozott. Ha már mindenáron humoros hatásra törekedett, szinte elkerülhetetlen volt, hogy először a dolgozókon akadjon meg a tekintete. Fejlődése abból is látható, hogy a nemesség ábrázolását hőskölte-ménnyel kezdi és szatírákkal végzi, viszont a jobbágyságot eleinte féktelen kacagással mutatja be, s utolsó novellája fájdalmas sóhajjal zárul. Bármily vadromantikusak helyenként a fordulatai, s ríktók a színfoltjai, ezeken a helyeken is a valósággal küszködik. Elbeszéléseiben kezdettől ugyanaz a humanista próbál tájékozódni a jelenségek közt, aki jóval később, sokkal fejlettebb fokon, 1848 döntő napjaiban már meglátja, hogy *késve, fősvényül* osztottunk az elnyomott népnek jogokat.

Tizenhat éves, mikor a keleti országrészekén közel félszázezer jobbágyot pusztít el az éhség. A hír bizonyára hozzá is eljut, talán fölnagyítva. Saját korgó gyomra kényszeríti, hogy ne is felejtse ezt az emléket. Már elismert költő, de még mindig bő az alkalmá, hogy továbbgyakorolja a koplalást, amelyet már diákfővel megszokott. Korán megismerhette közvetlen tapasztalatból a jobbágyviskók, zsellérputrik nyomorúságát is. Csongor úrfi paraszt kísérője, Balga sem más voltaképpen, mint egy óriási éhes száj, amelytől még

az ördögök is visszariadnak. S a csalódás hármassútján egyetlen panasza: „Hát én mindég éh legyek S untalan csak szomjuhozam?” Ez persze a feudális társadalomban nem lehet komoly költői tárgy; az éhség csak mint nagyétkűség fordulhat elő: arra való, hogy kikacagtassa a panaszkodót. Az osztályérdek úgy védekezik a kizsákmányolókat minden oldalról körülfogó nyomorúság látványára ellen, hogy a szegénységet titkolni való szégyennek ábrázolja, sőt esetleg irigyelni való boldogságnak; de magát a testi nélkülözést, éhséget tragikusnak legfeljebb csak akkor láttatja, ha átmenetileg előkelő származását talál sújtani. A fiatal Vörösmartynak ugyan állandó élménye a nélkülözés, bizalmas körben el sem titkolja, még tárgyul is hajlandó választani az első novellája számára, de csak humorosan, s még így is csupán álnév alatt. Hogy is illene Árpád énekeséhez ilyen útszéli tárgy? Sőt az álnév sem szabadítja föl annyira, hogy úgy ábrázolja az éhséget, mintha tulajdon tapasztalatából ismerné. *Jobbágyeredetű szlovák* diákokat választ mondanivalói számára. Az ő kicéhezetségről lehetett is valami felejthetetlen élménye, hiszen később újra fölbukkan nála ez a téma lírai átfogalmazásban (Tót deák dala). Így feszélyezetség nélkül föl lehetett nagyítani a koplalást mesebeli arányúvá, de a jobbágydiákok szerepeltetésével nemcsak a leendő értelmiség nyomorát leplezhette le, hanem arra is módja nyílt, hogy mögöttük bemutassa osztályuk szörnyű helyzetét, s ezzel széles társadalmi háttérbe állítsa groteszk meséjét.

A romanticizmus érdeklődése a népköltés iránt voltaképp reakciós gyökerű volt, mert a felvilágosodással szemben visszacsábított a csodák közé s a valóság helyett az álmokra terelte a figyelmet. De a haladó írók a folklore mögött észrevették az elnyomott népet magát is. Nálunk hamar bekövetkezett ez a fordulat. Kölesey műnépdal-kísérletei jobbágyvédő politikában folytatódnak. Vörösmartynál eleinte nincs szó ilyen tudatosságról. De mihelyt elkezd a szlovák diákok elképesztő nyomorúsága felé tapogatózni, tréfáit egyszeriben keserves valóság tette háborzongatókká.

Első novellája, a *Holdvilágos éj* három ágrólszakadt diák leírásával kezdődik: meztláb, kifordított nadrágban, boglyas fővel vonulnak elénk. Nem csoda, hogy a cenzor piros ceruzát ragadott, mikor azt olvasta, hogy egy sem volt az árvák közt, „ki legalább is püspök nem akart volna lenni”. (Csak a kezdőbetűt engedélyezte a cenzor tréfából: „p...”) Ezután következik az a „mulatságos” közlés, hogy a három diák világeletében sohase lakott jól. (*Természetesen*: fiatal kedvvel tűrik ezt az állapotot; eléggé hozzáedződhetek már ósapaik óta!) S ezzel neki is lendül Vörösmarty képzelete, hogy érzékeltesse ezt a határtalanul nevetséges, óriási arányú, nemzedékekre visszanyúló, csilapíthatatlan éhséget. Az egyik diák hirtelen hahotára fakad, s kiderül, hogy hetvenedik apjának a halála jutott az eszébe. Mentegetőzve hozzáteszi, — hogy rosszszívűnek ne tartsák: — „Ez az én kacajom nem egyéb, mint a *sírásnak pótszere, de sokkal gonoszabb annál; mert valahányszor ósapám halálára gondolok, a legnagyobb bosszankodás fog el.*” (Kiemelte J. G.) Az úri olvasók zöme bizonyosan eleresztette ezt a figyelmeztetést a füle mellett, s arra talán a legéberebbek sem gondoltak, hogy a bosszankodás egy töről sarjad azzal a harci jelszóval, hogy: bosszú!

Az éhenkórások közt megindul a versengés: akinek az őse a *legnevezetesebb viszonyok között* pusztult el, annak a másik kettő köteles vacsorát teremteni elő, ha a föld alól is. (A néprajznak külön műszaka van erre: versenyhazugság!) Lódítanak is rögtön akkorákat, amennyi Vörösmarty képzeletétől telik; s minden történetet hempergő, végevárhatatlan hahotázás jutalmaz. Ki a nyertes, a versenyben el sem dől; a harmadik lódítás után ájulásig kacagnak, s ezzel át is csap a mese álmokalandjaik leírásába.

Az itt a lényeg, hogy a diákok hazugságai nem akármilyenek. Valamennyi a *síralmas hazai valóságot* ábrázolja. Janó hetvenhetedik öregapja a

„boldog Fehérvármegyébe járt le kaszálni egész seregével, s *ha jóllakhatott*, messze földön nem volt olyan kaszás, mint ő.“ Csakhogy, amilyen jó munkás, éppen olyan „nehéz természetű volt szegény, *soha nem elégedett meg a részel*, melyet a kaszálásért kikötött; *az egészszet akarta volna*, mert szokta gyakran mondani: az őket illetné inkább, mint másokat; s ilyenkor rendszerint egy bizonyos fehér lovat átkoza vég nélkül.“ (Kiemelte: J. G.).

A honfoglalás költője itt arra használja a felér ló mondáját, hogy a kaszások szociális elégtelenségét tegye nevetségessé vele. Fokozza a komikus hatást, hogy ez a lázadó szlovák nacionalista egy vakondtúrásban pusztul el: nyakában lógó borotvaéles kaszával saját magát fejezi le. De a groteszk ironia legalább szóvateszi, amiről Vörösmarty író társai szemérmatosan hallgattak: *hogy a munkás nincs megelégedve a bérével, s Magyarországon élnek növekvő öntudatú nemzetiségek is*.

Az éhség problémáját a második diák, Gyuró története ragadja meg legyökerén:

„... Történt egykor, hogy nagy éhség vala a bérceken; boldog ember volt, *ki két hétben jóllakhatott egyszer*, még boldogabb, ki akkor meg nem halt örömében; mert mi nagy öröm jóllakni annak, ki sokáig éhezett? *Már csak néhány ember kongott a kipusztult faluban*; mint árnyékok jártak ide s tova, s takarékosan fogyasztották a megmaradt morzsákat. De most ünnep, sőt karácsony következék a falura; mert egy szegény fiú, ki a szugban [zugban] sokáig kutatott, végtére egy jókora nagyságú kenyeret huz ki annak rejtekéből, s oly nagyot és ijesztőt sivalkodott örömében, hogy az egész falu, azaz, *kik még élének*, oda gyülekezett.“ (Kiemelte: J. G.)

Rávetik magukat a kenyérre, csakhogy az olyan kemény, akár a szikla. Végre Gyuró őse „dühösen, amint szokott, felragadá s egy kusztorát foga kezébe.“ „Vagy te, vagy én!“ vala jelszava: neki támasztá egyik csipejének a kenyeret s oly hatalmasat vágá hozzá, hogy egyszersmind *magát is derékon ketté darabolta*. Képzhetik az egész falu csodáját, midőn szegény ősapámat a kenyérrel együtt szét hullani látták.“ (I. m. 10–11. l. Kiemelte: J. G.)

A diákok szinte ájulásig kacagnak ezen a képtelenségen; viszont ismerjük el, hogy az irtózatosságot ennél az ingerült mohóságnál bajos volna felejtetlenebbül érzékeltetni.

A harmadik diák, Petró őseről is kapunk néhány olyan vonást, amely az egész feudalizmusra jellemző:

„Ez a legjobb munkás minden tulajdonokkal fel vala ruházva, melyek *szegény embert oly kapóssá tesznek*. Serény volt, engedelmes és türelmes. Falu bírása volt néhány ízben, s innen nem ritkán történt, hogy *dohányt aprítottak a hátán*; ha asztal nem állt közel, *ír-asztalul hátát vevék elő*.“ (I. m. 11–12.)

Ha Janó őseben a szlovák nacionalizmust figurázza ki Vörösmarty, Petró ősevel kapcsolatban az érem másik oldalát is megmutatja, a magyar sovíniszta önteltséget, a nemzetiségek kigúnyolását. Egy szólásmodunkat foglalja bele a történetébe: „a szomszéd magyaroknál“ gúny tárgya a Petró őse: „neki esik, mondták, mint tót a holdvilágnak“, vagy „mint tót az aludt tejnek: mert aludt tej és holdvilág csúfosan egyértelmű vala tréfáikban“. „Részint ezen keserű gúny, részint a még keserűbb tóvíz“ okozza aztán Petró őseinek a halálát, nem kevésbé groteszk módon, mint az előbbi esetekben, s szintén az evéssel kapcsolatban.

Ezekkel a kis epizódokkal a polgári irodalomtörténetíró nem tud mit kezdeni: „a három öreg tót halála... nincs elég szervesen odaforrasztva a második részhez.“ (Galamb Sándor: Vörösmarty novellái. Irt. Közl. 1915. 175. i.) Dehogy nincs odaforrasztva! *Az éhség a központi mondanivaló*, az ősök tragikomikus pusztulása készíti elő a novella kusa álomszövevényére, amelyet kitűnő lélektani érzékkel bonyolít Vörösmarty, bőven alkalmazva népmese-motívumokat. Minden a jóllakás körül forog. Fiatalokról lévén szó, a szerelmi éhség sem marad említetlenül: az álmoképek végén királykisasszonyok sürgő-

lódnek a kegyetlenül megtréfált diákok körül. *De enyhülést az álom sem hoz.* Egy korhely úr elkárhozott szelleme játszott velük, s a fanyar vidámságú mese azzal fejeződik be valószerűen, hogy mikor ép asztalhoz telepednének a diákok, fölserkennek a gazos, csalános ugaron, ugyanolyan vad kiéhezettségben, ahogy elnyomta őket az álom.

Nyilvánvaló, milyen sok ebben a mesében a leleplező igazság. A költő szemléletmódja nemesi ugyan, de bármennyire igyekszik mulatságossá túlozni bizonytalan osztályhelyzetű alakjait, az eseményekből az ország belső bajaira kapunk ijesztően hű utalásokat, mégpedig elsősorban olyan bajokra, amelyeket szépirodalmunkban jóval később sem igen ábrázoltak ennyire őszintén, élesen. A dolgozók, sőt a jobbágyszármazású értelmiségiek iszonyú ínsége, az éhhalál, a sovinizmus meglátása s helytelenítése csupa olyan vonás, amely megmutatja, mennyire fölülemelkedett Vörösmarty már a huszas évek végén a vármegye-házi szemléleten. A befejezésben győző valóság azt bizonyítja, hogy a költő nem lát kivezető utat? Vagy inkább, hogy figyelmeztetni akar: az álmodozás nem megoldás? Voltaképp a Tünde pályája is azt jelenti majd: oda kell hagyni Údlakot, le kell szállani a földre, hogy realizálható legyen a boldogság.

Stílus szempontjából a Holdvilágos Éj a legkezdetlegesebb; még erősen érezhető mondatain a nyelvújítás idegenszerűsége. De szerkezetileg sűrű, összeszedett, magas színvonalú, anyaga igen eredeti, s Vörösmarty minden novellája közt a legértelmesebb. A többivel gyorsabban is végezhetünk.

2.

Következő elbeszélése, *A kecskebőr „pórrege“*; az Aurórában jelent meg *Csaba* aláírással (1833). Itt már *magyar parasztok* a főalakok, faluszéli „parányi sárházak“ lakói. Vörösmarty mindjárt a novella kezdetén szembefordul a korabeli idillfestő hamisításokkal:

Mi boldog nép, fogják felkiáltani olvasóim, mely ily kevéssel beéri; mily példátlan példája a megelégedésnek. Vagy talán — fogják némelyek gondolni — ezek a legkétségbeesettebb emberek, kik egy-két garasért készek volnának embert akasztani, kiknek a halál csak jótétemény lehet. (I. m. 26. l.)

Élesen jelentkezik itt a maradi nemesek jobbágyszemléletének belső ellentmondása. Egyfelől áltatják magukat, hogy boldog, elégedett a jogtalan nép — másfelől a forradalmasodó Európában kezd bennük derengni a riadt sejtetem, hogy gyilkosságra is képes, kétségbeesett emberek ezek, akiknek, — ó kizsákmányolók ördögi humanizmusa! — csak „jótétemény“ lenne a halál.

Mínta parlagi nemesek vaskos hahotáiért volna az egész elbeszélés: ponyvára is került hamarosan. Főszereplői értékét már a nevük is jelzi: Lőcs-láb Jakab, Röhögi Jankó. Röhögi az öregbíró házatetejét tatarozta, de elbáméskodott, lezuhant s meghülyült. Asszonya Lőcslábbal áll össze, aki feleségül is veszi, mikor már a gyerek megszületett. Csupa nyers vonás, igazán nem biedermeier kisasszonykáknak való. Elválhatatlan barátok maradnak, s a közös, kilátástalan nyomorúságban Lőcsláb merész tervvel áll elő: meg kellene gazdagodni. De hogy? A feudális társadalomban egy „reális“ mód kínálkozik: a kinskeresés. Nyugat-Európából már szédítő hírek érkeznek, rohamosan halmozódó tőkéről; Lőcsláb érvei, amelyekkel föltüzeli társát, riasztó mélységeket tárnak föl a hazai zsellérek nyomorúságáról:

Legelőbb is egy tündöklő képét állítá fel a jóllétnek, azaz a jóllakásnak, mely merényök sikeres kimenetelét követendő vala. A gombócok még egyszer akkorák leendének; ... a húsétel, melyet most csaknem egyedül jóhírből ismertek, ezentúl mindennapos a háznál; disznótorok, kolbász, hurka a káposztában, véres kásával töltött gombócok mint egy-egy szakasztó. (I. m. 28. l. Kiemelte: J. G.)

Egyéb is kerül ugyan szóba, tág épület, pince, csűr, de csak mint távoli, földöntúli ábrándok. A novella nagyrészt a kinskeresés bonyodalmait töltik

ki. Nemhogy aranyport találnának, még a gebéiket is elkötik, míg egy titokzatos barlangban bújkálnak kincs után. Egy kecskét cipelnek haza kárpótlásul: a szegény jószág valósággal nekiszaladt Lőcsláb késének. De rossz a lelkiismeretük a jogtalan eltulajdonítás miatt. Már beléjük oltódott a tőkés társadalom alaptörvénye, a magántulajdon tisztelete. De még tele vannak a hűbéri kor babonáival. Közös neveltjük, a kis Peti hazavetődve csatangolásából, az esti sötétségben fejére húzza a kecskebőrt, s mekegésével, ördögszarvaival úgy elrémíti őket, hogy nekifutnak a világnak, mintha a megtestesült sátán loholna a nyomukban. A kibonyolítás „megnyugtató”. Lőcsláb és Röhögi urasági level-hordóvá lép elő, a csintalan Peti pedig annyira megjavul, hogy eljár az iskolába is. Vajjon ő már kevésbé lesz babonás, mint apái? A költő biztat, ha nem is túlvérmesen; Peti tanul, de csak „tölderekán”;

őszkor és tavaszkor beállott a szántó gyerekek sorába, s még ugyancsak ember válhatik belőle, ha Isten is úgy akarja. (I. m. 52. 1.)

Kétségtelenül többlete a novellának, hogy a hegyvidéki szlovákok ínségének, elégtelenségének föltárása után nem habozik megmutatni, hogy nem rózsásabb a magyar jobbágyok helyzete sem. Sőt a diákok ősei határozottan különbek, mint Lőcsláb meg Röhögi. Vörösmarty nem akar ezzel általánosítani; típusok helyett kivételes figurákat mintáz ő, mégpedig ez alkalommal kacagató fogycatóságok halmozásában leli kedvét. De gazdasági helyzetrajzát, a zsellérnyomort és babonás elmaradottságot hitelesnek kell tekintenünk, az egész történetből kiáradó úri fölfogással együtt. Ahogy Vörösmarty festi a maga torz baráti párját, olyannak látta a nemesség zöme az egész jobbágyosztályt; mulatságosan esetlennek és tudatlannak. Műfajilag A kecskebőr inkább visszafejlődés, mint haladás. Amit nyer külső valóságában és észjárásukat, őszintén, bátran elénk tárja testi-lelki nyomorúságukat. Nem is tetszett a kortárs bírálónak; az volt a véleménye, hogy nagyon rossz. Gyulai már dícséri Vörösmarty paraszt „beszély”-eit, de nem tartalmuk valóság-elemeiért, hanem hangjuk, „népies humoruk” miatt. Galamb Sándor aztán megteszi a Kecskebőrt „a legösszhangzatosabb és legvalóságosabb” Vörösmarty novellának. Alighanem azért, mert legúribb a szemlélete. A valóságos társadalmi erők, a kizsákmányoló ábrázolására nem kerül benne sor. Alakjai ott esetlenek-botlanak az osztályok határán; a hűbéri abroncs már lepattanóban van róluk, a kapitalizmus szorítását még nem érzik, afféle lézengők, akiket tömegestül hordott a hátán az akkori Magyarország: éhen épen nem haltak, de jól sem laktak életükben soha.

A Kecskebőrrel Bajza Aurórájának novella-hiányán próbált Vörösmarty enyhíteni; ugyanott adta ki *Orlay*-ját is (1837). Az előző évben jelent meg Jósika történelmi regénye, az Abafi. Talán annak a sikere is hozzájárult, hogy még egyszer visszatért a költő az eposzok világába, a Két Szomszédvár bomló oligarchiájának festéséhez. Csakhogy itt már van az országnak erőskezü gazdája: Mátyás, akinek az alakja századokon át a nemzeti királyság varázsát sugározta a Habsburg-gyarmat elégedetlenei felé. A Mátyás-kultusznak azonban volt kuruc mondanivalóján túl osztályharcos tartalma is: Vörösmarty főleg ezt aknázza ki. A szép lányt egy köznemes, a „félparaszt Csatár” üti el az előkelő Orlay kezéről. Hogy az elvetemült főúrnál mennyivel különb Mátyás köznemes vitéze, Vörösmarty igen határozottan emeli ki. Itt-ott azért még mindig beletéved a hangjába némi akaratlan tisztelet a nagybirtokos iránt, sőt végső jeleneteiben szinte érthetővé teszi a szörnyeteg Orlayt, mikor lehetőséget ad neki, hogy megvallhassa őrült szerelmi szenvedélyét. Itt a lírikus

kerekedik fölül az emberábrázolón: alig hogy beszélni kezd Orlay a maga dühödt sóvárgásáról, boldogtalanságáról, egyszerre gátlás nélkül szakadnak föl Vörösmartyból saját elfojtott panaszai. Az úri kisasszony, a szép Zele, vágyat ébreszt egy szegény vak fiúban is, annak szintén saját tizenkilencedik századi érzelmességéből ad a költő epekedő vallomásokat.

Legterjedelmesebb novellája ez, igen gondosan írva; Galamb Sándor azt bizonyítja számtalan jambus sorral, hogy eredetileg drámának szánta volna. Van is néhány jelenetében jókora adag színpadiasság. A próza-forma nem vált előnyére: fölnagyítva mutatja a korfestés hiányát. De az ünnepekt Jósika sem állt jobban ezen a téren, az akkori olvasók az ilyesmin még nem ütődtek meg. Annál inkább elragadtatta őket a nőrablásos bonyodalom, amelyhez a vadromantika egész kelléktárát mozgósította a költő. Az oligarcha-ellenes, pártos hang ma a legvonzóbb az agyonfakult, valószínűtlen történetben. Akkor ugyan már kezdett általánossá válni a mágnásellenesség, de Vörösmarty írói tekintélye kivételes fontosságot adott az ő határozott állásfoglalásának. Nincs az a mozzanat, melyet fölhasználatlanul hagyna, hogy meggyőzőn főúr-hőse alecsonyrendűségéről. A harmincas évek második felében, a Széchenyi—Kossuth küzdelem küszöbén a haladó tábor erősítette ez az állásfoglalás, mert növelte a nemesség önértékét. Osztályellentéteket tehát ábrázol már itt Vörösmarty, de csupán a hatalmon lévők között. Néhány népi alak is átsuhan ugyan a novelláján, de csak mint elnyomóinak a szolgája vagy éppenséggel rajongója.

Közneemes és előkelő úr vetélkedését ismétli meg *A füredi szivhalászat*-ban is. A tragikus történelmi tárgy után visszatér a vidám műfajhoz és saját kora ábrázolásához. Bonyodalma nem sokat ér: egy szabvány-romantikával szétintrikált szerelmes párt hoz össze újból, naívvul „regényes“ körülmények között, csónakversenyt elsópró balatoni viharral. De az alakok viszonya egymáshoz s az egész társadalmi háttér komoly figyelmét érdemel. Mindjárt az elején az Egyesült Államok fejlettségét állítja szembe a hazai elmaradottsággal. Főhősét, Kajáryt amerikainak nézik tulajdon barátai. (A romantizmus korában elég egy szemüveg és egy szembehúzott kalap, már nem ismer rá senki fia.) Az ál-yankee így lelkesedik Amerika iránt: „Óriási haladás iparban és művekben, adósságtalan kormány, emberség börtöneiben s egyenlőség a törvények előtt“. Radóban fölfortyan a nemzeti önérték, s kellemtelent vág oda a tengerentúli „egyenlőség“ apostolának: „*Felejtí ön, hogy négereik vannak.*“ A hatás teljes: „Az idegen arcát pirosság borítá“. De segítségére siet Csöngedy, ő megérti a yankee-eket. Könnyedén közbevág: „Ej, a négerek feketék“. Három különböző állásfoglalás, amely mögött gyökeresen eltérő típusokat érzünk. Rögtön meg is alapítja Galamb Sándor: „Minden különösebb zavar nélkül felcserelelhetnök Radót Csöngedivel, vagy Csöngedyt Kajáryval.“ A polgári irodalomszemlélet föl sem tételezi az imperializmus éveiben, hogy politikai meggyőződés adhatna arcélt egy novella-hősnek. Annál föltűnőbb ez a vakság, mert Galamb egyébként dícséri Vörösmartyt, hogy többször szót emel az elnyomottakért, a négerekért nem kevésbbé, mint az angol dolgozókért. (Irodtk. Közl. 1915. 181—182. l.)

Kajáry vetélytársának már a neve megbélyegző: *Rontó*. Ezt a leírást kapjuk róla:

„Gazdag, fiatal és deli . . . Mind amellet, ha valaki tovább s közelebről látá e szép fiatal arcot, nemtelen dölyföt s önimádó balhitet fedezhete fel vonalaiban. (Kiemelte: J. G.)

Kajáryt viszont azzal teszi Vörösmarty vonzóvá minden haladó előtt, hogy őszinte, kemény bírálatot ad a szájába „külföldi szemmel“.

Mondanivalóinak ez a veleje:

„...nem csupán a föld, hanem főleg lakóinak szelleme teszi az országot... Magyarországi földje sokkal föltöttebb áll a világ lajstromán, mint nemzete, melyről alig tudhatni valamit. A legszebb, legvirrítőbb tájakon nagy részint butaság, heny-

ség tanyáznak s a néptelen pusztákon egy-két büszke lak csufolni látszik inkább, mint ékesíteni a falut, melynek szomorú viskóitól környékezve van.“ (I. m. 115. l.)

Kajáry igazat mond: nem a föld, az elvont „haza“, hanem a nép fontos. A szembeállítás éles; a fogalmazásban ott lappang a vád a kastélyok urai ellen, akik körében nyomor tenyészik; a butaság és henyeség megállapításából vonatkoztatható egy adag akár a parlagi nemességre is. Radó és Csöngedy „különbözően felindulva“ tüstént ráhorkan az „amerikaira“. De az még folytatja:

„Magyarország gyermek, mely megvénült, s anélkül, hogy szenvedéseit hidegebbé, tapasztalásai okosabbá s évei tisztelottessé birták volna tenni. Egy van, mi mentheti: *levetni balttéletek hieroglypháitól tarka bőrét; s megijjodni, mint a kígyó szokott, s talán még hosszú és boldog életű lesz.*“ (I. m. 115—116.)

Vörösmarty itt a reformkor haladó magyarjainak komor önismeretét mondja ki: a remény pusztán annyi, hogy *talán* még megmenthető az ország, de csak teljes átalakulás, megújulás esetén. Kajáry őszinte nyilatkozata már-már párbajjal kezd fenyegetni, míg a feszült hangulatban le nem leplezi magát; akkor a jelenet baráti ujjongásba csap át, főképp miután „Kajáry hazasértő véleményét némileg kiigazítja.“

A novella ettől fogva összeszűkül: a szerelmi bonyodalom körül forog, a romantizmus igénye szerint, váratlan meglepetésekkel, józan észnek fölfoghatatlan nyilvános lányrablással. (Jut majd az efféléből még Kemény társadalmi novelláiba is.) A csípős, rosszmájú szalonhang itt-ott mintha szintén Keményből volna előleg. Ilyen pl. a szívhalászatra fölvonuló hölgyek leírása.

Egy szőke özvegy: „igen csinos volt; de egy kevésbé nehéz. Testi jóllétét érzette a ladik is, s tisztelottéből két ujjnyira mélyebbre süllyedt, mint egyebeké . . .“ Egy főúri hölgy: „büszke termet volt . . . melynek kihívó tekintetén főneme s birtokainak öntudata s egy kissé hajdani szépségének emlékezete ünnepeltek.“ (I. m. 130. l.)

Szemben ezzel a dologtalan társasággal az inas és a szobalány alakját vonzó-nak mutatja Vörösmarty: gazdájuk, Rontó azzal is veszít előttünk, hogy az inast legazemberezi, a lányt leringyózza. Uraság és cselédek ilyen módon kiélezett ellentéte szintén demokratikus állásfoglalás. Rontó, a gazdag úrfi végül hoppon marad: a szívkirálynőt Kajáry veszi feleségül.

Mátyás, a nemzeti király korát még egy másik novellájában ábrázolja Vörösmarty. Címe: *Csiga Márton viszontagságai*. A nemes urak világából ez ismét a mindennapi élet alakjai közé vezet. Mátyás neve csak arra való, hogy elhiggyük a költőnek: lehetett olyan idő még a mi történelmünkben is, mikor a becsületes embernek legfőlebb az volt a baja, hogy unatkozott. Csiga Márton megpróbáltatásai is ebből erednek. Merő unalmában gazemberségre vetemedik: csal, sikkaszt, hadseregszállítóból tyúktolvajjá züllik, orgazdásodik, megöli a tulajdon fiát, fölakasztják, életrekeltik, más vidéken bírónak választják, s egyszer csak az alteregója (azaz önmaga) bűnei fölött kellene ítélkeznie. Végül már ott áll a mennyei bírója előtt, éppen készül elragadni „két kalánfülü angyal“ a kárhozatba, mikor felébred. Hogy az egész csak álom, régtől fogva sejti az olvasó. Most végre arról is értesül, hogy Csiga Márton, „egy népes város“ bírója megválasztása éjtszakáján terhelt gyomorral álmotla rakásra ezt az iszonyú bűnlajstromot. Galamb hibáztatja, hogy Csiga Márton becsületes ember; szerinte az álom csak akkor volna indokolt, ha a bíró ébren is a gazemberek közé tartozna. Pedig a költő, a volt jogász, akit már ifjúkora óta okvetlenül foglalkoztatott az igazságszolgáltatás kérdése, helyesen látja, hogy Csiga agyában ezek a gondolatok, ezek a „tarka bőrű álmok“ „rokonok új hivatalával“: — ép abból a felelősségérzetből fakadnak, hogy neki ezentúl bűnösökön kell ítélkeznie. Mi sodorja rossz útra az embert? Vörösmarty széles választ ad erre: az unalomszülte kalandszomjtól a szükség (az inséges család)

kényszerén át a kincshajhász elvetemültségig apró vétkek és borzalmas bűnök változatait tárja elénk. Mit eredményez ez az álomsorozat a becsületes Csiga Márton számára? Azt, hogy minden bűn csíráit önmagában is felfedezi. Ezzel magyarázza a költő, hogy annyira emberséges bíró vált belőle.

A probléma nem volt légbőlkapott, a reformkorban már zúgott a közvélemény a barbár hazai vallatás, elfogult bírászkodás ellen, a szörnyű magyar börtönök miatt. A novella ezt a harcot segíti. Álomkéntösből megmutatja a valóságos hazai helyzetet, úgy tüntetve föl, mintha minden visszaélés csupa kivétel volna. Amikor álmában bíróvá teszik Csiga Mártont, a sokszoros gonosztevőt, így él vissza hatalmával:

... csínyeit a legszabályszerűbb igazság színébe tudta öltöztetni. Ajándékot nem fogada el, *ha ügyetlenül adták*; közháborodásban haragot és halált villámlott a gonosztevők ellen; *de gazdag adományért kimenté vagy megszökteté őket, mihelyt ezt a nyilvánosság veszélye nélkül teheté*. Kihallgatott minden szegényt, de örömes-
tebb a szép folyamodónékat; mosolygásuk, nyájas ígéreteik súly valának a mérleg csészében. A hatalmasok szavára pedig kivétel nélkül hallgatott. I. m. 159–60. l. (Kiemelte: J. G.)

A novella azzal fejeződik be, hogyan bírászkodott az *igazi* Csiga Márton. Ez a néhány mondat a reformkorban bizonyára úgy hatott, mint gyilkos gúny a lelkiismeretlen ítéletmondók, az osztálytársadalom törvénytevői ellen:

Oktatója inkább, mint büntetője a megtévedettnek, *iskolává tévé a fogházat*, mely-
b l *vadak helyett nem ritkán emberek, gyógyházzá, honnan erkölcsi betegek helyett éplelki polgárok jöttek ki*. Mindennemű ítélethozásában pedig szigorú vala: sem szép szavak, adomány, sem akárki haragja által *nem tántorítható*. (I. m. 164. l. Kiemelte: J. G.)

Ebben a novellában nincs feudális kötöttségnek nyoma. Vörösmarty mezővárosi viszonyokat ábrázol; — ebből a szempontból is szerencsésen bukkán Mátyás korára. De félreérthetetlen gyanakvással nézi a polgári foglalkozást; mikor Csiga Mártont gazemberségre ösztönzi kalandor kedve, kiderül, hogy azért választja a kereskedő pályát, mert itt bőven van alkalma csalásra és hazugságra:

Színlelt önelégedéssel beszélt nagy kalmári merényeiről, összeköttetéseiről, — az
akkori világban még hallatlan dolgokról! rendkívüli jövedelmekről, melyekben
mindenki részesülhetendő, ha érzényt nyit közkereskedésre. Ki ne bizott volna
az eddig emberséges s jó asztalainál fogva most már elmés, okos s minden esetre
nagy szerencsésű Csiga Mártonban? Ó tehát pénzt gabonára s részint kész gabonát
is vett által, Mátyás király hadaihoz nagy nyereséggel szállítandót, gondtalanul,
sőt világos szándékkal azt soha vissza nem téríteni.“ (I. m. 147. l.)

Vörösmarty ismeri a fejlődés kezdetén álló polgárságnak mindkét típusát: a becsületes szorgalmút éppúgy, mint a szélhámost. Romantikus képzeletét jobban vonzza az utóbbi, de merészen egybegyúrja a két természetet. Mesejátékának is van olyan értelmezése, hogy Csongor és Balga, Tünde és Ilma tulajdonkép a minden emberben meglévő kettőséget ábrázolja. Csiga Márton novellájában csakugyan ezt az ellentmondást világítja meg, a bűn és erény dialektikus összefüggését. Viszonyaink fejletlen voltára jellemző azonban, hogy ez a Csiga Márton még nem hiteles polgár. Gaztetteiben nyoma sincs a tökefőlhalmozás szándékának; épp az kergeti csődbe, hogy úgy pazarol, akár egy mágnásmajmoló kurtanemes.

Az utolsó Vörösmarty-novella, a *Szél urfi „tündérrege“*. Rút öreganyja hatalmából kiszabadul a szilaj Szél urfi, sikerül neki emberi testet öltetni, még feleséget is szerez, sőt gyermekei is születnek. De ráun a családi boldogságra, újból kalandra indul, s büntetésül lecsap rá a vénasszony, visszavarázsolja testetlen lényvé. Az egészből az világlik ki, mennyivel teljesebb, *boldogabb a materiális lét*, az anyagtalan lézengésnél, amelyet az idealisták váltig magasztalnak ugyan, de szeretik mennél későbbre halasztani a megtapasztalását.

Gyulai szerint ez a „leggyöngébb“ novellája Vörösmartynak, mert a „népmesei elemet igen is célzatos allegóriává süllyeszti“. (Vörösm. életrajza 1879. 191— 192. l.) A burzsoázia hanyatló korszakában csakugyan süllyedésnek számított, hogy valaki a materiális létnek adja az elsőbbséget, hiszen ebből veszélyes következtetések származhattak. Vitathatatlan, hogy van a Szél urfi-ban halvány, elnagyolt allegorizálás épp a testetöltés meg a visszaszéllemie-sedés leírásában. De úgy lehet, a szigorú kritikust ezúttal éppen nem az inge-relte föl, ami hiányosan motívált, hanem ami túlságosan érthető.

Mit akart ezzel a mesével Vörösmarty? Tudjuk, mennyire izgatta éppen őt, a korlátlan fantáziájú romantikust, a valóság és képzelet viszonya. Benne az álmodozás vigasza hovatovább önváddá változott. Már a Holdvilágos Éjben eljutott annak a fölismerésig, hogy az álom nem old meg semmit. A Hittel évében arra eszmélhetett, hogy elég a délibábkergetésből, holdvilágfalásból: Tündének itt a helye a földön. Mindinkább belekapcsolódott a reform-mozga-lomba, s nemcsak menyasszonyához, hanem egész népéhez szólt az az intelme, amely tulajdonkép harcoss valóságtiszteletének megnyilvánulása volt: „Ábrán-dozás az élet megrontója“. A Szél urfi nem több, nem kevesebb, mint derűs tudomásulvétele annak, hogy csak a materiához kötött lét érdemi, hogy végigéljük.

Már megírta Szózatát, érett férfi fővel tekint a világba. Használni akar, nem testetlen képzelgésekkel játszani. Reális problémákat vet föl a Szél Urfi-ban is. A zsarnok öreganya, aki végül elszakítja ivadékát a „nem hozzá illő“, ugaron fölszedett feleségtől, ugyanaz a típus, amelyet Kádár Kata balladá-jából ismerünk. Fokozza a mese realitását, hogy a gyönyörű feleség sánta *Ballépés* karmai közül szabadul, nem hagyva kétséget az iránt, mikén ment át a boszorkány hatalmában. Másrészt Szél urfi meg: *urfi*, azaz *hírből sem ismeri a hűséget*. Ilyen, egyáltalában nem tündérmesébe való, hőskről szól Vörös-marty utolsó novellája. Mekkora kín, mikor Szél urfi ráeszmél, hogy ritkulni kezdenek „azon izmos, meleg és szilaj vérrel pezsgő tagok, melynek birtokában oly sok gyönyörnek vala éldeleje.“ A befejezés vetekszik Vörösmarty leggyön-gébb lírai helyeivel. A boldogtalan Szél urfi, mint egy sóhaj nyészik el cserbenhagyott felesége, gyermekei körében. Az asszony „hallá a szellői sóhaj-tást, s könyük ömlenek szelíd szeméiből: távol barátjára, elvesztett férjére emlékezék.“ (I. m. 178. l.)

3.

Miért nem írt több novellát a költő, magyarázatot könnyű adni rá, de vajjon lehet-e az megnyugtató? Elbeszélés-kötete szinte azt a hatást kelti, mintha meg volna komponálva. Egymásra utalnak a darabjai, más-más ala-kokkal két oldalról és megközelíti az igazságot. A jobbágyorsot elénktárja szlovák és magyar változatban; kétszer választ álomszöveget; Mátyás korát is bemutatja mind az előkelők, mind a kisemberek felől. Ennyi is elég annak az igazolására, hogy Vörösmarty novellái nem pusztá „szorultság“ termékei, hanem valami olyat igyekezett a költő kifejezni bennük, ami huzamosau újra meg újra foglalkoztatta.

Mondanivalói nem lényegtelenek; még a „tündérrege“ is korproblémáktól súlyos. Elénktárja a jobbágy nyomort, leleplezi a nagybirtokosok hitvány jel-lemtelenségét, a nemesi sovínizmust, a nemzetiségi elnyomást, a gazdasági élet fejletlenségét, az ország elmaradottságát a haladó külföldhöz képest, s föl-vetíti a nemzeti királyság eszményét is a Habsburgokkal elégedetlen közvéle-mény előtt. Vörösmartyt köti ugyan nemesi szemlélete, de nagy költő, s épp a novelláiból láthatjuk, mennyire átfogja — világtávatba helyezve — egész nemzetét életét. Hangsúlyozza a változás halaszthatatlan voltát, ha vannak is a siker felől kétségei. Hangot ad a szorongásnak is, amellyel a nemesség gondol a nyomor kétségbeesettjeire, ő maga viszont igyekszik veszélytelen, mulatságos

jámboroknak tüntetni föl a jobbágyokat. A főurak tekintélyét tépázza. Novelláiban a valóság megragadására törekszik. Nem keresi az olcsó, kedvező megoldásokat. Vidám cselekvényeiben, sötét színei ellenére, van valami törhetetlen bizakodás. Nem hatol a végső mélységekig, osztályharcot csak a kiváltságos rendeken belül ábrázol. De művei pártos írások, keményen bírálják kora társadalmát, s mindenik novellájában megvannak a kritikai realizmus lehetőségei.

Hogy mégsem alkot hibátlan elbeszéléseket, azon múlik, hogy a romantikus képzelet el-elszáguld vele. Gyakran elszakad a valóságtól; nincs türelme izekre boncolni cselekvényeit. Versben sem mindig fogadható el az ábrázolása, erre eposzaiban és drámáiban sűrű a példa. Prózában ezek a fogyatkozások még szembeszökőbbek. Értzi ő ezt okvetlenül maga is, van önkritikája, s gúnyos epigrammaiban nem kíméli saját műveit sem. Novellái visszhangja egyáltalán nem olyan, hogy csábítaná a folytatásra. Mindehhez járul aztán egy külső ok is: a Nemzeti Színház megnyitása. Novelláirók egyre számosabban jelentkeznek, még hozzá hivatottabbak is, akiket ebben a műfajban különbnek érez önmagánál. De a színpadon nincs egyenrangú versenytársa. Használni akar mindenképpen, azért vállalja a legfontosabb területet: a közönségnevelő drámaírást. Színjátékaiban is sok az esztétikai fogyatékoság, bonyodalmaikat nem érleli ki, jellemeiket elnagyolja s a meglepetés kedvéért túlságba hajtja a borzalmakat. Szép részleteik alapján mégis méltányolta, komoly értékei közé sorolta az úri Magyarország ezeket a színműveket is, melyeknek főalakjait az uralkodó osztályból válogatta Vörösmarty, s elárasztotta rajtuk a nemesi hazafiság pátozát. Novelláival szemben mi is félretehetjük az esztétikai túligényességet. Megállapítva hibáikat, világnézeti korlátaikat, ideje beiktatnunk őket a költő fontos művei közé. Már csak azért is, mert novelláirók kortársaival szemben, akik német és francia példákra indultak, s örömet választottak idegen tárgyakat, Vörösmarty kizárólag a hazai társadalmat és történelmet tükrözi. Nemesi patriotizmusát a novellák alapján szinte pályája kezdetétől kitégíthatjuk Magyarország minden lakosát felölelő hazafiasságá. Egyéb munkáihoz mérten egészen föltűnő az ő mélységekig hatoló érdeklődése a népi élet nyomorúsága iránt. Hiszen ú. n. parasztíróink is csak a legutolsó évtizedekben jutottak túl végképpen a jómódú falusi gazdák ábrázolásán. Vörösmarty sokat idézett ítélete a nemes urak hazájáról („Neve: szolgálj és ne láss bért, ... Neve szégyen, neve átok“) ott gyökerezik az első novelláit ihlető fiatalkori élményekben.

De irodalmunk fejlődésében is megvan ezeknek az elbeszéléseknek a példamutató jelentősége. Valamennyit közzétette művei 1840-i kiadásában (Vörösmarty Mihál Ujabb munkái. Második kötet). Petőfi föltétlenül ismerte és alaposan tanulmányozta őket, s ezek a novellák csak erősítették, hogy végkép odaforduljon a népi moudanivalók felé. Nem nehéz meglátnunk az összefüggést a Kecskébőr torz parasztjai és Petőfi népi tárgyú novellája, *A fakó leány s a pej legény* főalakjai közt; még abban is rokonok, hogy mindkettő a babonás népi hiedelmekkel száll hadba. Petőfi novellái természetesen már plebejus szemléletűek s nyelvükben is határozottan népiesek. Jókai pályakezdő alkotásainak groteszk vonásaiban, diákos nyerségeiben sem lehet számításon kívül hagynunk a legnagyobb kortárs-költő hatását. Ilyenformán a Vörösmarty-novellák főleg tárgyukkal, de némileg előadásmódjukkal is a népies elbeszélő iskolának, azaz prózánk legfontosabb irányának úttörői.